

Posudek na disertační práci pro získání titulu Ph.D.

Lenky HOLUBOVÉ MIKOLÁŠOVÉ

Lettrismus – akademická avantgarda

Praha 2009, FF UK, Ústav románských studií

Obor: románské literatury

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Aleš Pohorský, CSc.

81 s. + 86 s. příloh + 11 s. českého a francouzského shrnutí + 4 s. bibliografie
chybí povinné résumé v anglickém jazyce

Disertační práce Lenky Holubové Mikolášové přichází s chvályhodným záměrem popsat a analyzovat vznik, vývoj a poetiku hnutí, kterému se (nejen) česká literární historie vždy věnovala jen okrajově, nicméně bez něhož by naše představy o avantgardách dvacátého století zůstaly povážlivě neúplné.

Po prostudování veškerých primárních i sekundárních pramenů věnovaných lettrismu a uvedených v závěrečné (bohužel nestrukturované¹) bibliografii autorka dokázala shromáždit značné množství zajímavých informací o tomto fenoménu i jeho čelných představitelích.

Právě pečlivá rekonstrukce dobového kontextu a všech okolností spojených s pokusem prosadit tuto údajnou „avantgardu všech avantgard“ představuje bezpochyby největší klad předložené práce. Zejména literárněhistorická kapitola věnovaná „vnějším“ dějinám lettrismu dokazuje, že tomuto hnutí skutečně nechyběl žádný z prvků typických pro avantgardní folklor: charismatická postava zakladatele s mesiášskými sklony, úzká skupinka prvotních nadšených obdivovatelů „mistrova“ díla, násilné vymezování se vůči ostatním směrům pomocí pamfletů, skandálů a dalších provokací, spory mezi jednotlivými frakcemi vedoucí až k nevyhnutelnému rozpadu skupiny na několik dalších, obligátní vzájemné útoky stálých členů a odpadlíků spojené se systematickým očerňováním (nebo naopak ignorováním) protistrany, grandiózně patetické komentáře akcí odpovídajících spíše studentské recesi, neuvěřitelně naivní „recepty“ na řešení veškerých estetických i společenských problémů atd.

Zachycením dynamiky tohoto lettristického *theatrum mundi* Lenka Holubová Mikolášová podle mého názoru věrně vystihla atmosféru a vnitřní logiku zkoumané skupiny a svým čtenářům poskytla celou řadu dobových detailů, vtipných postřehů i „zákulisních klepů“ obohacujících náš dnešní pohled na tehdejší, často přes půl století staré události.

Autorčíným cílem však určitě nebylo jen pobavit a poučit široké publikum, nýbrž také sledovat jistý vědecký a výzkumný záměr. V této souvislosti musím bohužel konstatovat, že její disertační práce vyvolává nemálo otázek, pokud ne přímo závažných výhrad.

¹ Vzhledem ke všem formálním výtkám, které budou následovat, již teď připomínám, že oficiální požadavky kladené na diplomové práce jsou na fakultě běžně k dispozici a že neškodí do nich nahlédnout ani při sestavování práce disertační.

První se týká samotného rozsahu studie. Vzhledem k tomu, že pro diplomové práce je povinně stanoveno jakési „osmdesátistránkové minimum“ (většina dnes odevzdávaných textů se pohybuje kolem 120-130 s.), o třídu vyšší doktorská práce předložená po osmi letech kombinovaného studia² a čítající pouhých 81 stran plus dalších 86 věnovaných přílohám (byť převážně tvořených autorčinými překlady) poněkud zaráží svou stručností.

Tento fakt sám o sobě není nějakým fatálním nedostatkem. Konec konců kvantita se vždy nemusí rýmovat s kvalitou a – na rozdíl od pařížských kolegů (a svého vlastního francouzského školitele) – nepovažuji elaboráty kratší čtyř set stran za „informační brožury“. Obávám se však, že omezený rozsah textu úzce souvisí s jiným úskalím, které už je o poznání vážnější.

Jak vidno z celkového nastavení studie, ono brzy nebylo o čem psát. Tím, že autorka svou doktorskou práci z oboru „románských literatur“ věnovala hnutí, jehož přínos pro literaturu je (podle jejích vlastních, několikrát opakovaných slov) „zanedbatelný“, dostala sama sebe do poněkud překerní situace. Zkoumat lettristickou produkci ze striktně literárního hlediska, aplikovat na ni jakákoli pravidla tradiční *explication de texte*, usuzovat na kvalitu jednotlivých básní či srovnávat různé autory se v tomto světle jeví jako nemožné či přinejmenším nedůležité. Jakékoli podrobnější analýzy (snad úspěšnějších) výtvarných, filmových nebo společenskovedních počinů skupiny si autorka také zakázala s (možná příliš skromným) ohledem na svou „omezenou“ filologickou průpravu. Tím se fakticky připravila o celou škálu dalších metodologických přístupů vycházejících z jiných oborů (dějiny umění, filmová věda, filozofie, psychoanalýza, teoretická lingvistika, fonetika), jež je možné nasadit tam, kde literární teorie nestačí nebo není zcela použitelná.

Po vyloučení všech myslitelných postupů, které by jí umožnily psát „literární práci“ o něčem, co je z literárního hlediska (podle jejího názoru) zanedbatelné, autorce zbyla jen jedna možnost, kterou pak také použila: sestavit jakýsi obecný „úvod do lettrismu“ a do hloubky raději nic neanalyzovat.

Tomuto záměru je ostatně podřízena i samotná struktura práce zhruba odpovídající francouzským populárně naučným publikacím typu *Que sais-je?* či *Clés de lecture* fungujícím na principu: *chronologie - notions clés - extraits*. Zpočátku je velká pozornost věnována literární historii. Čtenář se dozvídá veškeré podrobnosti o vzniku skupiny, poznává osobnost jejího zakladatele i totožnost ostatních členů a pak sleduje vývoj tohoto uskupení od čtyřicátých let až po současnost. Po tomto historickém exkurzu následuje užitečný přehled základních pojmů Isouova lettrismu zpracovaný formou stručných slovníkových hesel („kladologie“, „amplický a cizelující princip“ atd.). Nakonec autorka zařazuje (kromě letmých odkazů v předchozím textu bohužel nijak podrobněji nekomentované) ukázky lettristické tvorby.

² Podle údajů poskytnutých oddělením vědy zahájila autorka předložené práce své doktorské studium v roce 2001.

Ještě jednou budiž řečeno, že pokud by jedinou ambicí práce bylo stručně, poutavou a čtivou formou seznámit běžného českého čtenáře s tím, co to byl a je lettrismus, autorka by bezpochyby uspěla. Na druhé straně v akademickém³ prostředí bych přece jen očekávala něco více. V předložené studii postrádám nějakou skutečnou problematiku (paradox, otázku), která by byla definována na počátku a jejíž řešení (nebo alespoň návrh řešení) by vyplynulo až v průběhu četby.

Autorčina hlavní teze, již je jinak zcela popisná práce (poněkud uměle) zarámována, spočívá v definici lettrismu jakožto „akademické avantgardy“ a ve vysvětlení tohoto oxymoronu tím, že skupina na rozdíl od jiných avantgardních hnutí (dadaismus, surrealismus) neútočila na instituci umění, neusilovala o revoluční skoncování s kulturou. Přejímala sice celou řadu postupů typických pro ostatní avantgardy, nicméně konečným cílem veškerých jejích snah bylo naopak zapsat se trvale do dějin i do školních učebnic, vytvořit definitivní, jediné a pravé umění, v němž by se všechny ostatní směry či hnutí postupně rozplynuly.

S autorčíným názorem, že lettristé nijak zvlášť neotřáslí (ani nehodlali otrást) francouzským „establishmentem“ vřele souhlasím. Jen se trochu obávám, zda se jím doktorandka tak trochu nedobývá do otevřených dveří. Předpokládám, že drtivá většina univerzitních specialistů i publika (samozřejmě kromě lettristů samotných) si po přečtení několika ukázek spontánně myslí totéž.

Co se týče formální stránky práce, následující výčet problémů není ani zdaleka vyčerpávající. Jen poukazuje na nejčastěji se opakující typy chyb či neobratností:

Překlepy, vynechaná slova či chybné tvary:

„Především však chci-li být (*zde něco chybí*) lettristickému tvůrčímu principu práva...“ (str. 7)

„... o zachycení těch událostí, jež měla pro hnutí nějaký význam“ (str. 16)

„k avantgardní intermedialitě a interdiscipliněritě“ (str. 18)

„matčiny rodiče vedli hokynářství“ (str. 22)

„Isou líčí své objevitelského dobrodružství“ (str. 24)

„Sartre tehdy rozvíjí svůj **existencialismu**“ (str. 25)

„skupina Cobra, jež **jsou** reakcí na neokubismus“ (str. 25)

„jevím velmi vlídný **zájme** o dílo Isidora Isou...“ (str. 31)
“vystupoval jako mesiáše“ (str. 43)

„neshody s jejím **vůdce**“ (str. 62)

„který podle **Isou** má napříště nahradit...“ (str. 65)

„**střída amlitudy**“ (str. 66)

„polyautomatismus čistě na poli umění, **která** představuje“ (str. 68)

³ Slovo „akademický“ zde samozřejmě chápu ve smyslu „vysokoškolský“, nikoli pejorativně jako autorka.

„Jeana- Paule Curtaye“ (str. 71)

Stejně jako se předtím snažil Isou obrodit poezii a hudbu **jejím** sloučením (str. 72)

„... je tvořeno konkrétními prvky, které však slouží k tomu, aby **vyvolali** v recipientově mysli...“ (str. 73) *Alespoň doufám, že se zde jedná jen o překlep...*

„... aby se **zavedli** pro absolventy půjčky“ (str. 76) *Stejný komentář jako v předcházejícím bodě.*

„Isou koncepci revoluční avantgardy **opouští**“ (str. 78)

„o nejsystematičtější úpravu **verš**“ (str. 107)

„**Dadaisté** se v beznaději zatvrdili...“ (109)

„**Sejně** jako v antice“ (str. 111)

„knih s **věnování**“ (str. 114)

„**končenechci**“ (str. 136)

„Během svého **pozemské** života“ (str. 167)

Dlouhé a nepřehledné věty (uvádím jen jeden příklad, ale je jich celá řada):

„Tento pojem, jímž se zabývá řada vědních disciplin (dějiny literatury a ostatních umění, historická estetika, literární teorie, komparatistika), mi umožní jednak lettrismus charakterizovat a identifikovat jako celek a zároveň i poukázat v historicko-teoretických opozicích „historické avantgardy-neoavantgardy“ a „moderna-postmoderna“ na problematičnost této charakteristiky a jednak z takto zvolené celistvé perspektivy interpretovat jednotlivé prvky, které ho tvoří (díla, manifesty, jednotlivá vystoupení, polemiky, roztržky), a to poněkud odlišným a podle mého soudu náležitějším způsobem, než jak to učinili přede mnou autoři, kteří ke svému předmětu přistupovali izolovaně.“ (str. 8)

Šroubovaná, často francouzštinou ovlivněná syntax:

„Právě tyranský otec měl na výchovu mladého Isoua, v němž vypěstoval touhu po úspěchu, touhu být první, zásadní vliv.“ (str. 22)

„otec mě nechával celé pasáže prózy naučit se zpaměti“ (str. 23)

„A ještě jeden, velmi významný důsledek měl první lettristický skandál“ (str. 27)

„těká nazdařbůh od tématu k tématu, aniž cokoli nového jeho úvahy přinesou.“ (str. 30)

„Jako člověk, pokoušející se chytit do dlaně mouchu, se namáhavě snaží...“ (str. 38)

„Roku 1949 zakládají lettristé nakladatelství Aux Escaliers de Lausanne, jehož název mu byl dán na paměť toho...“ (str. 39)

„V podstatě však jde o navázání na tradici, její rozšíření a prohloubení, kterou započali...“ (str. 69)

„Nikdy jsem neviděl mrtvého, vyjma mrtvoly jednoho přítele mého otce, když mi bylo pět let, kterou jsem zahlédl oknem při čekání na obřad, a úplně mě to tehdy rozhodilo.“ (str. 120)

„destrukcí podloženou jejich znalostí a jejich pohrnutím“ (str. 121)

Chybné časování českých sloves a neznalost vazeb, s nimiž se pojí:

Sloveso „poukázat“ se pojí s předložkou „na“ (Nelze napsat: „Poukážu přitom, jak zásadní význam pro lettrismus...“) str. 17

Sloveso „usilovat“ se pojí s předložkou „o“ (Nelze napsat: „Lettristé neusilovali [...] umění rozpustit v životě...“) str. 19

Sloveso „nabývat“ se pojí s genitivem „čeho“ (str. 24)

Třetí osoba plurálu slovesa „dozvědět se“ zní „dozvědí se“ (str. 26)

„Paulhan se v nich staví jako revolucionář jazyka a literatury...“ (str. 29): „stavět se jako“???

Sloveso „vrnět“ není zvrtné (nelze „se vrnět“): Nemá být na str. 32 „kteří se **vrťí** a rafají...“?

Od slovesa „hádat“ je přechodný tvar „uhodnout“, nikoli „uhádnout“ (str. 32)

„za jehož konec vyznačuje rozštěpení skupiny“ (???) Kdo co vyznačuje? (str. 36)

Třetí osoba plurálu slovesa „ztrácet“ zní „ztrácejí“ (str. 38, 109)

„na poli lettristům nevlastnějším“, nikoli „pro lettristy nejvlastnějším“ (str. 65)

Sloveso „považovat“ se pojí s vazbou „koho-co zač“. Nelze tedy napsat „považují kulturní převrat jako neoddělitelný...“ (str. 54)

Lettrismus možná „posouvá“ dál poznání v různých oborech, určitě ho „neposunuje“. (str. 111)

„sám si **ztěžuje**, když vzpomíná“ (str. 115) (*Svatý Pavel si patrně jen „stěžuje“*. *Naopak autorka práce čtenářům „ztěžuje“ jejich roli tím, že si text po sobě nepřečetla.*)

Pozor na dětský nebo familiární slovník:

„Je oslněn Isouovým **povídáním** o projektu změnit umění...“ (str. 26)

„kamarády, které Isou jako velký stratég **pořádně vyhecuje**.“ (str. 26)

„Po **pár** řečnickových větách...“ (str. 26)

„Lettristé **dělali kravál** při Tzarově představení“ (str. 27) – sloveso „chahuter“ není ve francouzštině tak expresivní.

„... vztahů, jaké kdy byly mezi členy tvůrčí avantgardy obecně a básnické avantgardy **zvláště doted'ka k vidění**“ (str. 62)

Slovo „lůzr“ (smolař, poražený, ztroskotanec) vypadá s touto grafikou opravdu hrozivě. Pokud jej chce autorka za každou cenu použít, pak snad raději „loser“. (str. 157)

Překvapivá neznalost základních francouzských reálií, literárněvědných pojmů a jejich překladů do češtiny:

Správný název časopisu zní *La Nouvelle Revue Française*, případně *La N.R.F.* (str. 29)

Pařížská třída se do češtiny překládá jako Elysejská pole (str. 36)

Existencialismus, nikoli „existencialismus » (str. 43)

Prestižní hotel se jmenuje Ritz (str. 49)

Středověká summa (str. 64) se odlišuje od sumy peněz.

Slavný malíř se jmenoval Paul Gauguin. Kdyby se psal Gaugin, musel by se číst [gožén]. (str. 150)

Hraběnka de Ségur (str. 151)

glosolálie (proč se dvěma „s“?) str. 151, 155

jamb (proč iamb ?) str. 153

U předložek „v” a „k” je někdy třeba vložit protetické „e”, jinak by si případný mluvčí zlomil jazyk :

„která vyústí **v zrod** nového věku” (str. 34)

„**v svatého** Pavla” (str. 37) ; „v čtyřicátých a padesátých letech” (tamtéž)

„**v svém** pařížském bytě” (str. 62)

„**k své** věčnosti” (str. 64)

„**k středověkým** sumám” (str. 64)

„**k zhotovování** filmu” (str. 74)

Všechny názvy děl by měly být důsledně psány kurzívou (proč ne například *Umění hluku* na str. 66 nebo *La poésie lettriste* na str. 71?)

Hrubé chyby v české interpunkci jsou natolik časté, že jsem si je tužkou vyznačila přímo do práce, ale zde je z časových důvodů nebudu vypisovat.

Chyby nebo překlepy ve francouzštině:

désordre (str. 68), en tant que (str. 168), par comparaison à (str. 169), je décris (str. 171), je n’omets pas (str. 171), différence par rapport à (str. 171), je mets (str. 172) atd.

Má poslední výhrada se týká hojného a nepříliš obratného využívání počítačových kláves „copy” a „paste”. Na straně 16 například stojí :

« Zaměřím se hlavně na ústřední postavu zakladatele lettrismu Isidora Isoua, ale neponechám stranou ani další výrazné osobnosti (Gabriela Pomeranda, Maurice Lemaîtrea, Françoise Dufřenea, Gila Josepha Wolmara, Jeana-Louise Braua, Guye Deborda ad.). V této části mi půjde o nastínění „vnějších“ dějin lettrismu, o zachycení těch událostí, jež měla (*sic.*) pro hnutí nějaký význam. Soustředím se na důležitá setkání, vystoupení, manifestace, vydávání periodik, výstavy, skandály, konfrontace, rozchody, politické angažmá atd. Zvláště se zaměřím na lettristickou polemiku se surrealismem a dadaismem a zároveň na pozdější půtky a konfrontace s odštěpenými neoavantgardními skupinami.“

Na straně 20 pak najdeme:

« Zaměřím se hlavně na ústřední postavu zakladatele lettrismu Isidora Isoua, ale neponechám stranou ani další výrazné osobnosti (Gabriela Pomeranda, Maurice Lemaître, Françoise Dufrière, Gila Josepha Wolmara, Jeana-Louise Braua, Guye Deborda ad.). V této části mi půjde o nastínění „vnějších“ dějin lettrismu, o zachycení těch událostí, jež měla (*sic.*) pro hnutí nějaký význam. Soustředím se na důležitá setkání, vystoupení, manifestace, vydávání periodik, výstavy, skandály, konfrontace, rozchody, politické angažmá atd. Zvláště se zaměřím na lettristickou polemiku se surrealismem a dadaismem a zároveň na pozdější pŕtky a konfrontace s odštěpenými neoavantgardními skupinami. »

A na straně 176, pro velký ŕspěch:

« **Zaměřuji** se hlavně na ústřední postavu zakladatele lettrismu Isidora Isoua, ale **neponechávám** stranou ani další výrazné osobnosti (Gabriela Pomeranda, Maurice Lemaître, Françoise Dufrière, Gila Josepha Wolmara, Jeana-Louise Braua, Guye Deborda ad.). V této části **jde** o nastínění „vnějších“ dějin lettrismu, o zachycení těch událostí, jež měla (*sic.*) pro hnutí nějaký význam. Soustředím se na důležitá setkání, vystoupení, manifestace, vydávání periodik, výstavy, skandály, konfrontace, rozchody, politické angažmá atd. Zvláště se **zaměřuji** na lettristickou polemiku se surrealismem a dadaismem a zároveň na pozdější pŕtky a konfrontace s odštěpenými neoavantgardními skupinami. »

Tato pasáž bohužel není zdaleka jedinou, která se podobně „trojičním“ způsobem opakuje. V rámci mnohasetstránkové studie by čtenář mohl tuto autorčinu praxi několikanásobného „citování samy sebe“ (navíc bez uvozovek!) snadno přehlédnout, ale na tak malém prostoru je podobná lest do očí bijící. První dva zkopírované texty od sebe dělí pouhé čtyři stránky a oba navíc obsahují stejný překlep.

Výskyt všech výše uvedených chyb a zarážejících neobratností si dokážu vysvětlit jedině naprostou časovou tísní, v níž byla předložená doktorská práce na poslední chvíli sepsána a předložena. Pokud by si autorka měla možnost v klidu přečíst výsledek svého bádání, nevěřím, že by jej předložila ve stávající podobě.

Ideálním východiskem z takovéto situace by bylo obvyklé francouzské řešení spočívající v připuštění studentky k obhajobě pod podmínkou následného opravení a rozšíření práce. Obávám se však, že podobnou alternativu český studijní a zkušební řád nezná. Závěrečný verdikt o přijetí/nepřijetí doktorské práce Lenky Holubové Mikolášové a o možnosti/nemožnosti udělit jí na tomto základě titul Ph.D. tedy ponechávám na příslušné komisi.

V Praze dne 7.5.2009

PhDr. Eva Voldřichová Beránková, Ph.D.